

УДК 343(477)

І. С. Кривонос

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ВІДНОВЛЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Проаналізовано процедуру відновлення досудового розслідування, яка передбачена КПК України 2012 р. Розглянуто дискусійні питання щодо порядку застосування окремих підстав для відновлення досудового розслідування; запропоновано шляхи оптимізації вказаного правового інституту.

Ключові слова: відновлення досудового розслідування, скасування постанови про зупинення, направлення копії постанови, одужання підозрюваного.

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України стало підтвердженням прагнення України наблизитись до європейських стандартів. Це важливий крок для всього українського суспільства. Його значення для подальшої ефективної розбудови країни важко переоцінити. Зміни, які вніс Кримінальний процесуальний кодекс України до процедури здійснення кримінального провадження, не оминули також правовий інститут зупинення та відновлення досудового розслідування. Актуальність питання, яке розглядається у статті, пов'язана з відсутністю єдиного підходу до вирішення багатьох важливих теоретичних і практичних питань інституту відновлення досудового розслідування. Основні положення процесуального порядку зупинення та відновлення досудового розслідування знайшли своє відображення в роботах таких процесуалістів, як Б. Г. Алімджанов, А. М. Балашов, В. М. Биков, В. Є. Гущев, Г. К. Кожевніков, І. А. Малютін, М. С. Сторогович, Г. П. Хімичева, К. Д. Шатило та інших.

Внесення слідчим постанови про відновлення досудового розслідування – це завершальний етап прийняття процесуального рішення, який характеризує початок нового періоду в діяльності органів досудового розслідування [1, с. 120–129]. Прийняттю вказаного рішення передують наявність ряду умов, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України.

Про підстави для відновлення досудового розслідування йдеться у главі 23 КПК України «Зупинення досудового розслідування». Таким чином, законодавець підкреслив той факт, що відновлення та зупинення досудового розслідування є складовими частинами одного правового інституту. Ми розділяємо позицію законодавця. Норми, які регулюють відновлення досудового розслідування, – це невід'ємна частина інституту зупинення, адже існування норм, які регулюють зупинення розслідування, неможливе без врегулювання підстав для його відновлення. Саме відновлення розслідування

у кінцевому випадку сприяє реалізації завдань кримінального судочинства. Як слушно зазначив з даного приводу В. М. Биков, «діяльність слідчого, особи, яка провадить дізнання, прокурора, судді та суду по зупиненій справі тісно взаємопов'язана з її поновленням» [2, с. 25]. У той же час вважаємо за доцільне додати у назву глави 23 вказівку на те, що у ній йдеться не тільки про підстави зупинення досудового розслідування, але й про умови його відновлення, сформулювавши відповідно назву вказаної глави: «Зупинення та відновлення досудового розслідування». У переважній більшості країн колишнього СРСР склалася саме така практика щодо назви аналогічної глави КПК (наприклад, КПК РФ, КПК Республіки Білорусь, КПК Киргизької Республіки, КПК Республіки Татарстан та ін.).

Норми, які регламентують підстави для відновлення досудового розслідування, закріплені у ст. 282 Кримінального процесуального кодексу України. Виходячи зі змісту вказаної статті, досудове розслідування відновлюється за наявності однієї з трьох обставин:

– якщо підстави для зупинення досудового розслідування перестали існувати (підозрюваний видужав, його місцезнаходження встановлено, завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва);

– у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій;

– у разі скасування слідчим суддею постанови про зупинення досудового розслідування. В останньому випадку після проведення необхідних слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій досудове розслідування знову зупиняється. Така ситуація може повторюватися декілька разів [3, с. 704].

Натомість Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. у ст. 210 «Відновлення слідства» вказував тільки на те, що у разі потреби відновити досудове слідство слідчий складає мотивовану постанову, копію якої направляє прокуророві. Підстави для відновлення слідства не конкретизувалися. Вираз «у разі потреби» має досить широке значення, однак він, на нашу думку, не охоплював можливість відновлення слідства у зв'язку зі скасуванням прокурором постанови про зупинення. У той час як більшість проваджень у кримінальних справах відновлювалась саме через скасування прокурором постанови про зупинення досудового слідства. Дані дії здійснювались прокурором у порядку загального нагляду (ст. 227 КПК України 1960 р.). Нічим не регламентувалася сама процедура відновлення слідства після скасування постанови про його зупинення. В одному випадку прокурор однією постановою скасовував постанову про зупинення слідства та відновлював досудове слідство. В іншому випадку – виносив дві окремі постанови. А іноді до слідчого поверталася кримінальна справа з однією постановою про скасування постанови про зупинення слідства

прокурором, і тоді він самостійно, своєю постановою відновлював провадження справи.

Не усунули вказану прогалину і норми Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. Мова йде про ч. 2 ст. 282 КПК України, в якій вказано: «Зупинене досудове розслідування також відновлюється у разі скасування слідчим суддею постанови про його зупинення». На нашу думку, було б доцільно внести роз'яснювальні зміни до коментованої статті та вказати, з якого моменту після скасування постанови про зупинення слідчим суддею досудове розслідування вважається відновленим:

- з моменту винесення постанови про скасування;
- з моменту повернення матеріалів досудового розслідування до слідчого та прийняття останнім їх до провадження;
- чи слідчий суддя, слідчий або прокурор повинні винести окрему постанову про відновлення розслідування.

В той же час, у ч. 3 ст. 219 Кримінального процесуального кодексу України «Строки досудового розслідування» вказано, що «строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею або винесення постанови про відновлення кримінального провадження не включається у строки, передбачені цією статтею». Виходячи зі змісту даної статті, можна зробити висновок про те, що досудове розслідування вважається відновленим з моменту винесення слідчим суддею ухвали про скасування постанови про зупинення. Вищезазначене підтверджує також бланк постанови про відновлення досудового розслідування (розроблений спільно ГПУ та МВС України), в описовій частині якого зазначено: «Ураховуючи те, що в кримінальному провадженні перестали існувати підстави для його зупинення», і далі – уточнення про те, що слідчому необхідно вказати підстави, зазначені у ч. 1 ст. 282 КПК України. У даному бланку відсутнє посилання на відновлення розслідування у разі скасування слідчим суддею постанови про зупинення досудового розслідування.

Ухвала та постанова – це процесуальне вираження рішення відповідної посадової особи. Ми вважаємо, що у випадку винесення слідчим суддею ухвали про скасування вказаної вище постанови про зупинення процесуальний стан розслідування повертається до моменту, коли постанова про його зупинення ще не була винесена. Період дії рішення слідчого щодо зупинення розслідування закінчено. І в даному випадку немає необхідності виносити додаткову постанову про відновлення розслідування. Така постанова, по суті, буде дублювати за своїм змістом ухвалу слідчого судді. Відміна останнього рішення неминуче тягне за собою відновлення попереднього стану розслідування.

Аналогічну думку висловили також М. С. Колосович та О. С. Колосович, які додають, що «не можна говорити про законність відновлення попереднього розслідування у випадку, коли во-

но було зупинено незаконно. Визнання незаконності, а отже, і недійсності зупинення провадження у справі означає, що кримінальна справа не зупинялась, а тому не повинна бути відновлена. У цьому зв'язку немає необхідності вносити постанову про відновлення раніше зупиненої справи» [4, с. 63].

На відсутність необхідності додатково виносити постанову про відновлення досудового розслідування вказують також відповідні статті Кримінального процесуального кодексу України (ч. 3 ст. 219, ч. 2 ст. 282 КПК). Виходячи з аналізу вищезгаданих положень КПК, строки досудового розслідування починають спливати саме з моменту винесення слідчим суддею ухвали про скасування постанови про зупинення досудового розслідування. Дане визначення моменту відновлення розслідування видається цілком логічним. З іншого боку, можливі ситуації, коли через об'єктивні та суб'єктивні причини ухвала суду про скасування постанови про зупинення розслідування буде отримана слідчим не одразу ж після її винесення, а через деякий час (а разом з нею і матеріали досудового розслідування, які надаватимуться слідчому судді для ознайомлення). Виходить, що до моменту отримання вказаної ухвали слідчий не зможе проводити слідчі (розшукові) дії з кримінального провадження. У Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 р. існувала норма, яка передбачала, що в разі відновлення закритої справи строк слідства встановлювався прокурором у межах одного місяця з моменту прийняття справи до провадження (ч. 4 ст. 120 КПК України 1960 р.). Було б доцільним застосування аналогічного положення у діючому Кримінальному процесуальному кодексі стосовно моменту відновлення процесуального строку після винесення ухвали про скасування постанови про зупинення досудового розслідування. Однак Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. не містить такого процесуального рішення, як прийняття до провадження. Досудове розслідування певним слідчим здійснюється тільки на підставі доручення керівника відповідного органу (ст. 39 КПК України 2012 р.). Після цього слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє прокурора про початок досудового розслідування (ч. 6 ст. 214 КПК України 2012 р.). Виходячи з самого значення інституту зупинення розслідування, яке полягає в економії строків розслідування, було б доцільним введення норми, відповідно до якої відновлення перебігу строків досудового розслідування розпочиналось би з моменту отримання слідчим матеріалів досудового розслідування та постанови слідчого судді про скасування постанови про зупинення.

Ми цілком погоджуємося з пропозицією М. С. Колосович та О. С. Колосович щодо закріплення у кримінально-процесуальному законодавстві норми, яка у випадку визнання постанови про зупинення досудового розслідування незаконною зобов'язувала би відновити строки розслідування, а також строки давності притяг-

нення до кримінальної відповідальності [4, с. 63]. Така вказівка повинна міститися в ухвалі слідчого судді про скасування постанови про зупинення досудового розслідування. Після винесення зазначеної ухвали прокурор повинен своєю постановою встановити строк розслідування у межах, які не перевищують місяця, залежно від складності кримінального провадження. Аналогічні зміни необхідно також внести до ст. 219 Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. «Строки досудового розслідування».

Подібне нововведення сприятиме, по-перше, уникненню безпідставного скасування постанов про зупинення. Як свідчить слідча практика застосування норм Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р., прокурор, маючи повноваження щодо скасування постанови слідчого про зупинення досудового слідства, доволі часто приймав такі рішення за надуманими мотивами. Навіть у тих кримінальних справах, де дійсно були проведені всі необхідні слідчі дії, спрямовані, наприклад, на розшук обвинуваченого. Через те, що потерпілий, який скаржився на бездіяльність слідчого, виявився занадто наполегливим, прокурор вважав, що простіше надати слідчому якихось міфічних вказівок та скасувати як незаконну постанову про зупинення, аніж відстояти думку щодо доцільності зупинення слідства.

По-друге, відновлення перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності забезпечить захист прав та законних інтересів громадян. Поновлення вирахування вказаних строків, на нашу думку, цілком обґрунтоване. Оскільки у випадку визнання постанови про зупинення досудового розслідування такою, що не відповідає нормам КПК України, всі наслідки, які мали місце після її винесення, повинні бути також скасовані, процесуальна ситуація має скластися таким чином, якби дане рішення не приймалося.

По-третє, наявність вказаної норми дисциплінує слідчого та змушує його неодноразово подумати та все уважно зважити перед тим, як винести постанову про зупинення досудового розслідування, у випадку, коли не проведені всі необхідні слідчі (розшукові) дії, як того вимагає закон, або якщо вони проведені поверхово та неякісно.

Ще однією з багатьох новел Кримінального процесуального кодексу України є поява у слідчого та прокурора обов'язку надсилати копію постанови про зупинення досудового розслідування стороні захисту, потерпілому. А також виникнення в останніх права на оскарження вказаної постанови слідчому судді. Згідно з нормами Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р., слідчий був зобов'язаний направити копію постанови про зупинення досудового слідства тільки прокуророві (ч. 4 ст. 206 КПК України 1960 р.). Ані потерпілі, ані сторона захисту не мали можливості вчасно дізнатися про існування такої постанови та оскаржити правомірність її прийняття. У випадку незгоди з рішенням слідчого сторона кримінального провадження зверталася з відповідною скаргою до

прокуратури за місцем провадження досудового розслідування. Однак закон не зобов'язував слідчого надавати сторонам копію постанови про зупинення слідства, що значно ускладнювало процедуру оскарження для останніх. На підставі скарги прокурор розглядав законність винесення постанови про зупинення слідства і якщо доходив висновку про її необґрунтованість, – скасовував. Вважаємо, що закріплення на законодавчому рівні обов'язку слідчого щодо надання копії вказаної вище постанови сторонам кримінального провадження сприятиме зміцненню захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Тим більше, що аналогічна процедура існує майже у всіх країнах пострадянського простору. Практика її використання підтвердила доцільність існування.

Дискусійним є питання про відновлення досудового розслідування у випадку видужання підозрюваного. Труднощі, пов'язані з визначенням моменту, коли підозрюваний за станом здоров'я здатний брати участь у проведенні слідчих дій, виникають через отримання чи неотримання останнім листка непрацездатності. Підозрюваного, який перебував у лікувальному закладі на стаціонарному лікуванні, у зв'язку з поліпшенням стану здоров'я можуть виписати додому. В той же час він може отримати листок тимчасової непрацездатності. Як бути в такому випадку? Вважати підставою для відновлення досудового розслідування момент виписки хворого зі стаціонару чи не проводити за його участю слідчих дій до повного видужання? Так, В. М. Биков вважає, що у подібній ситуації слідчий повинен отримати довідку від спеціаліста, який провадив лікування, щодо можливості обвинуваченого за станом здоров'я брати участь у слідчих діях [2, с. 67].

Трапляються випадки необґрунтованого відновлення досудового розслідування, коли, наприклад, підозрюваний проходить лікування вдома й інформація щодо його одужання надходить з неперевіраних джерел. Ми приєднуємося до думки М. В. Корольова з даного приводу, що «у кримінально-процесуальному законі необхідно закріпити положення про те, що коли обвинувачений проходить лікування за місцем проживання або за направленням лікаря у медичній установі, яка розташована в іншій місцевості, то зупинена кримінальна справа може бути відновлена тільки на підставі довідки про його видужання, посвідченої лікарем, який працює у медичній установі» [5, с. 20]. Досудове розслідування може бути відновлено, якщо стан здоров'я підозрюваного дозволяє йому брати участь у проведенні слідчих дій, причому незалежно від наявності в нього листка тимчасової непрацездатності. У випадку виникнення сумнівів з приводу дійсного стану здоров'я підозрюваного слідчий або прокурор вправі призначити з даного приводу медичну експертизу.

Досудове розслідування, зупинене в зв'язку з тимчасовою психічною хворобою підозрюваного, відновлюється виключно після отримання офіційної медичної довідки, виданої лікарем-

психіатром, який здійснював лікування вказаної особи амбулаторно, або висновку психіатричної експертизи щодо його одужання.

Ще однією підставою для відновлення досудового розслідування, передбаченою Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р., є наявність потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій. На думку Р. Х. Якупова, всі слідчі дії повинні бути виконані до винесення постанови про зупинення. У випадку, коли вони були виконані не в повному обсязі, в результаті чого виникли прогалини у доказовому матеріалі, то саме зупинення було незаконним. Заповнювати подібні прогалини відновленням розслідування не можна [6, с. 9–10]. Дана підстава має досить широкий зміст. Під визначення «наявність потреби проведення слідчих дій» може потрапити будь-яка обставина (необхідність перевірки слідчим шляхом нової версії, проведення допиту свідка, призначення експертизи тощо). У такому випадку повноваження слідчого або прокурора щодо відновлення досудового розслідування нічим не обмежуються. Необхідною умовою щодо відновлення розслідування за цією підставою є можливість проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій без участі підозрюваного. Тому, на нашу думку, до ст. 282 КПК України слід внести відповідні уточнення.

Список використаних джерел: 1. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы / П. А. Лупинская. – М. : Юрид. лит., 1976. – 168 с. 2. Быков В. М. Приостановление производства по уголовному делу / В. М. Быков. – М. : Юрид. лит., 1978. – 108 с. 3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. – Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль [та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. М. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с. 4. Колосович М. С. Обеспечение прав и законных интересов лиц при применении норм института приостановления производства по уголовному делу на стадии предварительного расследования : учеб. пособие / М. С. Колосович, О. С. Колосович. – Волгоград : Волгогр. акад. МВД России, 2007. – 76 с. 5. Королёв М.В. Приостановление предварительного следствия в связи с психическим или иным тяжким заболеванием обвиняемого : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Королёв Михаил Викторович. – М., 2000. – 24 с. 6. Якупов Р.Х. Возобновление предварительного следствия : учеб. пособие / Р. Х. Якупов. – Волгоград : НИ и РИО ВСШ МВД СССР, 1976. – 56 с.

Надійшла до редакції 23.04.2013



Кривонос И. С. Проблемные вопросы процессуального порядка возобновления досудебного расследования в контексте Уголовного процессуального кодекса Украины

Проанализирована процедура возобновления досудебного расследования, предусмотренная ст. 282 УПК Украины 2012 г. Рассмотрены дискуссионные вопросы по поводу применения некоторых оснований для возобновления досудебного расследования; предложены пути оптимизации данного правового института.

Ключевые слова: возобновление досудебного расследования, отмена постановления о приостановлении, направление копии постановления, выздоровление подозреваемого.

Krivos I. S. Problem questions of procedural order of the proceeding in pre-trial investigation in the context of the Criminal Procedure Code of Ukraine

Problem questions of procedural order the resumption of pre-trial investigation in the context of the Criminal Procedure Code of 2012 are analyzed. Discussion questions about the use of some of the grounds for the resumption of the pre-trial investigation are examined, the ways of optimization of the legal institution are proposed.

Keywords: proceeding in pre-trial investigation, abolition of decision of proceeding, the direction of the copy of resolution, the recovery of the suspect.



УДК 343.97:[343.35:343.73](477)

Р. Р. Кузьмін

КОРУПЦІЯ ЯК ЧИННИК ОРГАНІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Розглянуто концептуальні засади корупції як чинника організованої економічної злочинності в Україні. Подано характеристику теоретико-методологічних основ протидії корупційній злочинності, здійснено аналіз правової основи протидії корупційній злочинності на сучасному етапі та сформульовано пропозиції щодо удосконалення чинного антикорупційного законодавства України.

Ключові слова: корупція, законодавче забезпечення, протидія, організована злочинність, економічна злочинність, антикорупційне законодавство.

Основним підґрунтям та рушійною силою сучасної економічної злочинності є прояви корупції. Корупція – одна з найдавніших проблем людства. Уперше застосував термін «корупція» щодо процесів державотворення Аристотель, який, розглядаючи тиранію, вважав її неправильною, викривленою або корумпованою формою правління. У римському праві цим терміном позначали діяльність кількох осіб, спрямовану на порушення нормального перебігу судового процесу чи управління суспільством [1, с. 46]. У середині XVIII ст. Ш. Монтеск'є зазначав: «... відомо за досвідом віків, що будь-яка людина, яка наділена владою, схильна зловживати нею і рухатись у цьому напрямку доти, доки не досягне належної для неї межі» [2, с. 289].

Визначення корупції, запропоновані в сучасній вітчизняній літературі, належать, передусім, правознавцям. Адже саме протягом 90-х років минулого століття внесено неодноразові пропозиції що-